

HISTORISK TIDSKRIFT
(Sweden)

131:2 • 2011

Biografi som vetenskap?

TORBJÖRN NILSSON* *Södertörns högskola*

Bo G. Hall, *Perspektiv på patron: bruksägaren och statsministern Christian Lundeberg (1842–1911)*, *Studia Historica Upsaliensia* 238 (Uppsala: Uppsala universitet 2010). 334 s. (Summary in English: Perspectives on the paternalistic proprietor: foundry proprietor and Prime Minister Christian Lundeberg (1842–1911)).

Historiska avhandlingar med biografiska inslag är knappast ovanliga, men det är däremot den renodlade biografen. Ekonomihistorikern Olle Gasslander skrev om den liberale finansministern vid 1800-talets mitt, Johan August Gripenstedt, och någon till har väl prövat lyckan sedan dess.¹ Bo G. Halls biografi om den konservative politikern och brukspatronen Christian Lundeberg sticker därför onekligen ut bland nutida historiska avhandlingar. Författaren har efter en lång yrkeskarriär utanför universitetet genomgått forskarutbildning i historia i Uppsala. Han har länge intresserat sig för historiska personer, främst Lundeberg (hans mormorsfar) och hur denne agerade i samband med unionsupplösningen 1905.

Biografen har inte haft någon hög status inom svensk historieforskning, särskilt inte under 1960- och 1970-talens kvantitativa, samhällsvetenskapliga forskningsfas. Att intresset har ökat de senaste åren finns det flera tecken på. Konferenser har arrangerats och antologier utkommit. Många etablerade historiker publicerar numera biografier, en syssla som inte längre överläts på journalister och mer amatörmässiga författare.

Struktur och innehåll

Efter en kortare introduktion har Hall två teoretiskt orienterade kapitel. I kapitel 2 diskuteras biografins vetenskapliga halt och ställning i svensk his-

* Prof. i historia, fakultetsopponent

1. Olle Gasslander, *J A Gripenstedt: statsman och företagare* (Lund 1949).

torieforskning, vilka personer som bör biografieras och vilka krav som skall ställas på en vetenskaplig biografi. Ett par erinringar kan här göras. Något skulle kunna ha sagts om den moderna diskursteorin och dess konsekvenser för biografien. Egentligen är det ju en ny form för strukturalism som kan medföra att personernas roll åter nedvärderas, såsom fångade i det språkliga spindel nätet.

Kapitel 3 tar upp paternalismen som arbetsgivarroll och samhällsmodell. Forskningen kring begreppet och dess typologier går igenom, med stöd främst i arbeten av Karl Molin, Christer Ericsson och Börje Harnesk. Kapitlen är välskrivna, olika metoder och teoretiska uppfattningar diskuteras. Både när det gäller biografins möjligheter och begreppet paternalism används tidigare forskning för att utveckla en metod. Det finns också hela tiden en tydlig koppling till forskningsläget.

Kapitel 4 handlar om Lundebergs roll på Forsbacka, om relationer och sociala förhållanden under hans tid som bruksherre. Nätverkens betydelse poängteras också. De följande tre kapitlen rör Lundebergs rikspolitiska verksamhet, hans 25 år i riksdagen, hållningen i avgörande stridsfrågor som tullar, försvar, partibildning och rösträtt samt slutligen, i kapitel 7, hans roll som unionspolitiker med fokus på förmågan att lotsa igenom en fredlig upplösning, trots sin position som hårdhänt konservativ antidemokrat. Slutligen diskuteras Lundebergs drivkrafter och samhällsgärning i sin helhet i kapitel 8, med avslutande resonemang om biografins möjligheter.

Syftet med studien är att presentera Lundeberg utifrån ett par avgränsande teman, inte att skriva någon traditionell livsverksbiografi. Särskilt intresse skall ägnas de övergripande strukturer som möjliggjorde och begränsade hans agerande. En hypotes är att han var "representativ för den paternalism som spelade en central roll inom kretsen industriledare i det dåtida Sverige" (s. 16f.). Det andra huvudområdet är hans roll som central aktör och ledare för Första kammarens så kallade majoritetsparti. Hur kunde Lundebergs roll förenas med hans insats för den fredliga unionsupplösningen 1905?

Källmaterialet är relativt omfattande. Förutom riksdagstryck och annat offentligt material har brevsamlingar och samtida tryck använts. Av speciellt värde har material från Lundeberg själv varit, både depositionen i Uppsala universitetsbibliotek och det privat förvarade familjearkivet.

Det finns några felaktigheter i fråga om titlar, dateringar av brev och utgivningsår, men som helhet är akribin i avhandlingen god. Ett viktigt undantag är att referenser till vissa forskares perspektiv görs via andra forskares referat (Eva Österberg via Dick Harrison, Rolf Torstendahl via Åke Sundell). Kopplingen till den vetenskapliga diskussionen blir naturligtvis starkare om idégivarna framträder själva och inte genom andra forskare. Tendensen förstärks av att forskare som bygger på andra forskare blir referenser, i stäl-

let för de som gjort undersökningarna. Det görs ingen skillnad mellan mer övergripande studier som i mindre utsträckning använt primärmaterial och sådana som verkligen gjort det.

Vid ett par tillfällen kan dessutom det källkritiska handhavandet ifrågasättas. Påståendet att Fagerstabrukens officiella historia är trovärdig för att lång tid har gått sedan händelserna är diskutabelt. Det finns väl ändå en tendens att lyfta fram företagets tidiga framgångar (s. 76). Att kvantitativa metoder generellt skulle vara invändningsfria, ha ”mycket hög tillförlitlighet”, är också tveksamt. Uppgifter bör prövas mot andra källor när så är möjligt och allmänna kategoriseringar av en källas trovärdighet undvikas. Avgörande är vilken typ av fråga det gäller. Högermannen Ivar Anderssons uttalande om den konservativa Lundebergs ”rättrådighet och starka ansvars-känsla” säger knappast något annat än att Andersson såg honom så (s. 141).

Empiri och tolkning

Påståenden och slutsatser i de empiriska kapitlen 4–7 är i huvudsak belagda, men några invändningar kan resas, såväl i detaljfrågor som i mer övergripande frågor. Arbetarnas hyllningar till paret Lundebergs silverbröllop anses av författaren, på grundval främst av liberala *Gefle-postens* positiva skildring och Lundebergs tacktal, ha speglat en äkta tillgivenhet (s. 100). Men lika gärna kan det ses som ett naturligt inslag i det rådande systemet, något man gjorde utan krav på individuell hängivelse. Även i fråga om konflikten vid Mackmyra 1906 ges en mer än brukligt förstående bild av Lundeberg i dennes egenskap av styrelseordförande vid sulfitbolaget som vräkte de strejkande arbetarna. Författaren skriver att Lundeberg ”fann situationen mycket obehaglig” (s. 106). Det framgår också av brevmaterial, men det förefaller mer gälla arbetarnas ”övermod och maktbegär” och mindre de drastiska åtgärder som företagets disponent tog till. Lundebergs tveksamhet gällde i så fall snarast den hårda linjens framgång, inte följderna för de vräktas arbetarna.

I några fall uppkommer brister i tolkningen på grund av svag koppling till annan forskning. Lundebergs ovilja att acceptera poster, eller att framträda alltför öppet, gjorde att han motsatte sig beteckningen ”partichef” (s. 145). Men rimligen berodde det inte bara på personlig måttfullhet utan på att begreppet parti, och än mer ”partichef”, var så negativt laddat för de konservativa. Samma sak gäller motståndet mot att bli statsråd (s. 146), något som var snarast legio under tvåkammartidens första decennier. Var och varannan ville slippa regeringsuppdrag. Att Lundeberg i dagboken skrev om sig själv i tredje person är dessutom ett svagt belägg för att han inte ville lyfta fram sin egen person (s. 285).

En anledning till Lundebergs, liksom motparten Christian Michelsens, kompromissvillighet under Karlstadförhandlingarna sägs vara att båda

tidigare uppträtt aktivt som jordnära, resultatinriktade politiker på lokal nivå (s. 266). Detta har emellertid inte undersökts för Lundebergs del. Någon annan forskning redovisas inte heller. Är engagemang i kommun och landsting definitionsmässigt jordnära och kompromisskapande? Lundeberg hade ju den erfarenheten också när han agerade mycket hotfullt mot Norge på 1890-talet. Kombinationen av lokalt och rikspolitiskt inflytande var det normala för Lundebergs samhällsgrupp och ledde knappast generellt till att den hårdnackade högern blev kompromissvillig.

Att Lundeberg kritiserade Oscar II skall heller inte ses som ett brott mot konservatismens rojalism (s. 272). Tvärtom byggde den konservativa kritiken mot Oscar II på att kungen inte motsvarade de krav man kunde ställa på en kraftfull monark. Den åsikten hade frodats bland konservativa i Sverige sedan 1884, då kungen gav efter för den norska parlamentarismen, vilket också är väl beskrivet i forskningen.² Att kravet på en norsk folkomröstning 1905 främst var ett taktiskt grepp, mindre en demokratisk hållning, har också visats av Evert Vedung. Sammantaget gör detta att Lundebergs ideologiska omsvängning överdrivs i avhandlingen. Det intressanta är snarare att han kunde komma till en ny slutsats – nödvändigheten av en fredlig lösning av unionskrisen – utifrån en i huvudsak bevarad politisk grundhållning.

Forskningsläge satt på undantag

De invändningar som hittills har förts fram är inte särskilt graverande. Det rör sig om enskilda tolkningar, vissa underlåtenhetsynder och diskutabla påståenden. Mer allvarligt är definitivt avhandlingens förhållande till forskningsläget, något som för övrigt snuddades vid ovan, och oklarheten om vilken ny kunskap som avhandlingen genererar. Resten av genomgången ska behandla dessa för forskningen helt centrala frågor.

Som nämnts är forskningsanknytningen god i de två teoretiskt hållna kapitlen. I övriga delar är den desto svagare. I huvudsak består avsnitten om källäget i kapitel 4–7 av uppräknningar av vad som finns skrivet (se s. 121ff., 152, 163, 191f.). Mycket lite sägs om olika tolkningar och om vilka vetenskapliga frågeställningar som utifrån tidigare forskning är värda att ställa. Forskningsläget problematiseras följaktligen inte utan resultaten från tidigare forskning används som beståndsdelar i den berättelse som utgör avhandlingens stomme. Tillvägagångssättet präglar också valet av frågeställningar för avhandlingen. Frågan om, och i så fall i vilken utsträckning, dåtidens paternalistiska synsätt påverkade Lundebergs uppträdande kan knappast förväntas ge några intressanta svar. Vad kan man vänta av Lundeberg, en av de ledande brukspatronerna socialt och politiskt under en tid när paterna-

2. Se t.ex. Göran B. Nilsson, *André Oscar Wallenberg III: ett namn att försvara 1866–1886* (Stockholm 1994); Torsten Petré, *Ministären Themptander* (Uppsala 1945).

lismen var något av en sammanbindande ideologi? Detsamma gäller frågan om han kunde utnyttja erfarenheterna som brukspatron i det politiska livet (s. 118). Frågorna ställs utan närmare kontakt med forskningsläget. Vad vet vi hittills och vad kan ifrågasättas inom tidigare forskning?

Det första resultat som Hall anför har också uppenbarligen gett motivering till avhandlingen/biografin. Lundeberg är "nära nog en icke-person i svensk historia, även bland professionella historiker och statsvetare" (s. 11); trots att han var en av de allra viktigaste aktörerna i den svenska offentligheten drygt två decennier kring 1900 (s. 117). Avhandlingen tillför "helt ny kunskap när det gäller relationerna och samspelet mellan hans person och gärning" (s. 275). Att Lundeberg var Första kammarens mäktigaste person "är något som hittills inte har uppmärksammats tillräckligt och som först genom min forskning dragits fram ordentligt i rampljuset" (s. 281). Han har setts som en bakåtsträvande förlorare (s. 286).

Anspråken är således ganska höga. Jag vill dock hävda att Lundebergs roll har betonats av många forskare. Finns det några som velat tona ned den så ger åtminstone inte avhandlingen sådana exempel, inte heller på någon som sett Lundeberg som en bakåtsträvande förlorare. Tvärtom har en rad forskare lyft fram hans viktiga roll, vilket också framgår i avhandlingen. Arne Wåhlstrand skriver att ingen enskild person hade större inflytande än Lundeberg årtiondena kring 1900 (s. 147). Samma forskare påpekar också att Lundeberg var förstakammarhögerns ledare. "Vid tiden omkring sekelskiftet torde vid sidan av Boström ingen enskild man ha utövat större inflytande inom svenskt politiskt liv." Andra som varit inne på samma linje är Staffan Runestam, Sten Carlsson, Nils Elvander och inte minst Stig Hadenius. I den senares avhandling nämns Lundeberg på 140 sidor, om än ofta i noterna. Av senare forskare kan nämnas en uppsats av Niklas Stenlås 2002. (Alla dessa forskare finns med i avhandlingens litteraturförteckning, liksom Vedung som nämns nedan.)

Den andra slutsatsen rör 1905. "Som jag visat var hans agerande en avgörande förutsättning för den fredliga avvecklingen av den svensk-norska unionen" (s. 273). Även här måste man konstatera att tidigare forskning har gett samma bild. Evert Vedung har gått så långt som att tillskriva Lundeberg epitetet "återtågets hjälte". "Måhända är patron Christian Lundeberg från Forsbacka bruk den ende svenske politiker, som verkligen gjort en insats för den omedelbara och varaktiga fredens sak, vilken inneburit en ordentlig politisk uppoffring." Hall skriver vidare: "Likaså har jag påvisat att det socialdemokratiska inflytandet på den dåtida händelseutvecklingen i själva verket var tämligen marginellt. Detta är något som står i direkt strid mot den offentliga svenska regeringsretoriken vid högtidlighållandet 2005" (s. 282). Men en polemik mot en politisk aktör (främst Göran Persson) inne-

bär knappast att forskningen berörs. Bland forskarna har Lundebergs roll för den fredliga unionsupplösningen varit klarlagd tidigare.

För det tredje hävdar Hall att hans forskning "lett till en mera nyanserad bild av Lundeberg än vad som hittills har varit den gängse och i stort inneburit att han var en superkonservativ bakåtsträvare med ringa – om ens någon – förståelse för behov av förändring" (s. 283). Som tidigare nämnts ges dock inga exempel på sådana karakteristiker. Vad som är "gängse" tycks vara så självklart att det inte behöver beläggas. Författaren är dock något på spåret när han skriver att Lundebergs "beredskap att bejaka teknologiska landvinningar [utgjorde] ett iögonenfallande inslag i hans karaktär" (s. 281). Det är dock i linje med forskningen om tidens högerninnade företagare. Att han omfattade moderna tankesätt utifrån bruksnäringens horisont förefaller rimligt. Men hur överraskande är det? Och var detta något särpräglat för Lundeberg?

Den fjärde slutsatsen är rimlig, men också helt förväntad. "Slutsatsen blir därför att min undersökning tydligt klarlagt att Christian Lundeberg på Forsbacka i alla väsentliga hänseenden kan karaktäriseras som en utpräglad företrädare för de vid denna tid rådande paternalistiska synsätten" (s. 114).

Den viktigaste invändningen angående dessa fyra punkter är att slutsatserna inte relateras till annan forskning, vare sig inledningsvis eller i avslutningen. Därmed nonchaleras den grundläggande vetenskapliga hållningen att klargöra vad som är ny kunskap i ett arbete.

Både i inledningen och i avslutningen redovisar författaren sex punkter som en vetenskaplig biografi skall uppfylla: 1) Biografens förståelse och förkunskaper skall redovisas; 2) studien skall bygga på relevant källunderlag; 3) huvudpersonen skall vara värd att biografiera; 4) verkets struktur skall motiveras; 5) kausalsamband mellan personen och samhällets utveckling skall klargöras; 6) det skall handla om en djupgående studie av den biografierades personlighet.

Kraven är rimliga, men det är talande att inget sägs om anknytning till forskningsläge och frågeställningarnas utarbetande i relation till detta. Det gäller naturligtvis lika mycket biografier som annan forskning om genren skall ha vetenskapliga aspirationer. Författarens sex punkter ligger snarare i linje med hur en ambitiös populärhistorisk biografi bör utformas.

Slutbedömning

Bo G. Halls avhandling om Christian Lundeberg är mycket välskriven. Författaren är initierad och väl insatt såväl i Lundebergs liv som i tidens politik och samhälle. Händelseförloppet och Lundebergs insatser skildras sakkunnigt och med inlevelse. Omfattande källmaterial av både privat och offentlig karaktär har använts. Likaså ingår befintlig litteratur på området.

Diskussionen om biografins möjligheter och paternalismen som begrepp håller god klass. Akribin är tillfredsställande. Som läsvärd bok för den historieintresserade står den sig bra.

Problemen ligger i hur avhandlingen relaterar sig till annan forskning, till den kunskap som redan finns och till de alternativa frågeställningar som forskningsläget kunde ha genererat samt vad den egentligen tillför i form av ny kunskap. Litteraturen används flitigt, men då främst som pusselbitar i den berättelse som formas. Man kan se ett samband mellan det ojämna, eller lite slumpartade refererandet, de i vissa fall tama frågeställningarna och diskussionen om vad avhandlingen gett för ny kunskap. Resonemangen konfronteras inte med vad som tidigare varit känt. I stället för att utgå från ett reellt forskningsläge relateras till en mer allmän bild av att Lundeberg glömts bort, att han betraktats som en konservativ bakåtsträvar på alla områden. Dessa bedömningar beläggs inte nämnvärt. Det som lyfts fram som resultat har i allt väsentligt redan formulerats av tidigare forskning. Det är därför svårt att se hur avhandlingen egentligen skiljer sig från en populärhistorisk skildring – om än en läsvärd sådan.

För den som likt recensenten/opponenten är en vän såväl av politisk historia, inte minst kring sekelskiftet 1900, som av personhistoria, och dessutom månar om populärhistoria, är det lite tveeggat att vara så pass kritisk. Men skall den vetenskapliga kvalitén i ämnet upprätthållas borde de avhandlingar som släpps fram bättre uppfylla historievetenskapens grundkrav.